

Cvito Fisković

PRIOLOG RAZVITKU POMORSTVA U SPLITU
POČETKOM 19. STOLJEĆA

F. Karačij: Splitska luka 1837.

Javna školska nastava u Splitu zapuštena za vrijeme mletačke uprave u 18. stoljeću nije se poboljšala ni početkom 19. stoljeća u doba francuske i austrijske vlasti. Iscrpni i pouzdani službeni izvještaj nepoznatog izvjestitelja, za koji sam mogao utvrditi da potječe iz 1806,¹⁾ pripremljen vjerojatno za predstavnika francuske vlasti, piše opširno o Splitu i okolici tog

vremena. Iz njega se doznaje i o splitskom školstvu. Tada u gradu postojahu Nadbiskupsko sjemenište, osnovna redovita škola koju je osnovala austrijska vlada za vrijeme svoje prve vladavine (1797—1805) i neki učitelj koji je poučavao dobrovoljno čitanje i pisanje, a plaćao ga nekoć općina, a zatim vlada.²⁾

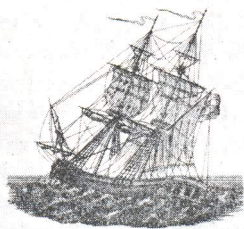
Nije se, dakle, moglo tada prvih godina 19. stoljeća ni ostvariti otvaranje neke pomorske škole iako se trgovački, brodarski i lučki Split ne bijaše otuđio od učenja vezanih uz more i pomorstvo. Brodogradilišta tada nije bilo, ali je postojala gradnja čvrstih i izdržljivih čamaca, a gradilo ih se najviše dvanaestak godišnje. Gradnja većih jedrenjaka se ne spominje jer putovanja bijahu skućena i svedena na nekoliko jedrenjaka tipa pjelega koji su plovili do Pulje i Jakina, Mletaka, Rijeke i Trsta.³⁾ Ipak je u gradu i okolici bilo šesnaest brodograditelja. Njihov broj nije prednjačio među zanatlijama jer je u Splitu tada bilo deset drvodjelaca, trideset kovača, koji donekle bijahu povezani s brodogradnjom, stotinu i četrdeset zidara i klesara, osamdeset osam bačvara,⁴⁾ što je i razumljivo zbog potreba građevinarstva i vinarstva razvijenog u plodnom splitskom polju i na padinama Marjana. Mornara i pomoraca uopće je bilo dvjesto dvadeset i tri.

Ribarstvo bijaše razvijeno, a lovila se različita pa i vrsna i ukusna riba. U trgovini je bilo srdela, a i skuća od travnja do kraja listopada, ali trgovanje ribom bijaše u opadanju. Dvadesetak Puljiza je i tada ovdje redovitije ribarilo od splitskih ribara koji su ribarili prema slučaju, trenutnim potrebama i po slobodnoj volji, pa je pisac ovog izvještaja smatrao da se zapravo ne mogu ni nazivati ribarima.⁵⁾

Pored ribarenja vezanog za pomorstvo postojala je i pomorska lučka trgovina. Izvozilo se preko lazareta⁶⁾ i uredene luke ⁷⁾ vino, žito, domaće životinje za klanje i oranje naročito konje, te med, vosak, sir, šljive, željezo i katran. Mnogo od toga dolazalo je iz Bosne te Split predstavljalo posredničku luku, ali su napoleonski ratovi smanjili taj prijevoz. Postojahu trgovačke veze i s Istrom, trgovalo se živim životinjama i soljenim mesom. Uvažahu se pak platna, tkanine, namještaj i raskošnije stvari iz Mletaka. Sinigalije i Trsta.⁸⁾ Izvoz i uvoz bijahu, kao i drugdje, podložni lučkim daćama pa posebno određenim stavkama za pojedinu robu.

Navedeni ali nepotpisani izvjestitelj piše u svom pouzdanom izvještaju da je u Splitu 1806. živjelo tri tisuće stanovnika od kojih iznosi broj posjednika, krupnijih trgovaca, zanatlija i pripadnika stalnih zanimanja.⁹⁾

Usprkos ograničenjima zavedenima u doba mletačke vladavine i oskudnom ribarenju, pomorstvo se, iako skućeno prema ondašnjim nestalnim prilikama, nastavljalo. Grga Novak je iznio nekoliko podataka o splitskoj trgovini iz vremena prve austrijske vladavine nakon mira u Kampoformiju,¹⁰⁾ a i za vrijeme francuske vladavine od 1806. do 1813. Naš izvjestitelj nas je detaljnije upoznao s pomorstvom u Splitu na početku tog razdoblja, ali za kasnije vrijeme, ono druge austrijske vladavine, iznijet ću nekoliko do sada nepoznatih podataka o izveznoj trgovini iz Splita, i to iz nekih teretnica izdanih u splitskoj luci od sredine lipnja 1839. do sredine slijedeće godine. Vijesti iz tog vremena su inače malo poznate a potankosti rijetke. Iz njih se vidi izvoz trgovca Nikole Šilovića zvanog Sale u Mletke, i to za trgovca Vicka Ivanovića, vjerojatno Bokelja nastanjenog u

Spalato il di 3. Gi u g n o 1839.

Ha caricato con il nome di *Dural* a buon salvamento una
volla tanto in questa Porto di Spalato, la *Deta* Niccolò Sil-
ovich di Sale sud Aust. per cento e rischio di chi spetta

sotto coperta del Pi e le go. nominato *Giusto* con *Dan-*
Diana Austriaca. *Pat. Gio. Filinich* sud Austriaco.

per condurre e consegnare in questa sua presente viaggio in Venezia al *Seg. Gene-*
conzo Ivanovich sud Austriaco.

le appiede nominato e numerato mercanzie asciutte, intiere e ben condizionato, segna-
te come di contro, e così promette detto *Padrone* al suo salvo arrivo consegnarle, e di
nolo gli sarà pagato piccole *tenete* Lire *cinquecento* e *cinquanta* su *Lin. 550*

e per fede del vero sarà questa con altre simili formata da detto *Padrone* e non su-
pendo egli scrivere, per lui da terza persona, ad una compita, le altre restino del
non valore. *Fidde* la compagnia a salvamento.

Bovi vivi Trenta inoni

Giovanni Filinich affermo

N. 30

Teretnica izdana 1839. u splitskoj luci splitskom jedrenjaku

gradu na lagunama.¹¹⁾ Splitski trgovac je izvezio različit teret, i to s desetak jedrenjaka kojima upravljao nekoliko brodara iz Splita. Oni su krali u splitskoj luci teret koji je vjerojatno najčešće dolazio iz zaleđa. Iz tih se teretnica vidi da je Silović Sale bio vješt i ustaljen trgovac kao i Ivanović u Mlecima, bar za vrijeme izdavanja ovih dosad nepoznatih četrdeset isprava uvezanih u posebni sveščić.

Silović je izvezio ponajviše u ljetnim ali i u zimskim mjesecima žive konje, volove, a ponekad i svinje. Taj prijevoz bijaše čest. U lipnju ih je preveo osam puta, u srpnju šest, u kolovozu pet, u rujnu četiri, u listopadu tri, a u studenom i prosincu samo dva puta. Prijevoz je, dakle, ovisio o vremenskim prilikama različitog godišnjeg doba. Životinje se izvozilo u većem broju koji ponekad dosežao preko sedamdeset konja a i preko trista brava. Takav teret bijaše pogibeljan zbog pokretljivosti životinja, više nego naslagane životinjske kože, na dimu osušena bravetina, pršuti, loj i ostalo. Prema

tome se vidi da se izvoz domaćih životinja i sirovina iz Splita u Mletke, koji onda bijahu također austrijska luka, nije ni tada u doba ustaljene austrijske vlasti promijenio u svojoj vrsti od prvog desetljeća 19. stoljeća, od kada potječe izvještaj spomenutog neimenovanog izvjestitelja.

Jedrenjaci vrste pjelega, koji nalikovahu trabakulama, nosivosti manje od stotine tona, a s tri jarbola,¹²⁾ koji prevažahu taj teret ne nazivahu se kao u ranijim stoljećima ponajviše imenima svetaca, već, vjerojatno pod uplivom slobodarskih ideja ojačalih nakon francuske revolucije, nazivima koji odaju samostalnost i slobodoumnost trgovačkog pomorskog staleža. U tim imenima se ističe ponekad i pokrajinsko rodoljublje koje teži da istakne i predstavi ondašnju Dalmaciju kao važnu primorsku, obalnu pokrajinu Austrije, ali javljaju se u to doba klasicizma i imena povijesnih ličnosti starog Rima, a prodiru i rodbinska imena koja žele predstaviti obitelj i djecu, nadobudne nasljednike brodovlasnika.

Bit će stoga zanimljivo jednom osvrnuti se na ta imena naših jedrenjaka u prošlosti, da se i tim potpunije uoči pogled na svijet, kulturnu razinu, suvremenost i političko uvjerenje brodovlasnika, istaknuto u korištenju trgovačkih veza i stjecanju poznanstava.

Jedrenjaci koji prevažahu Šilovićevu trgovačku robu od 1839. do 1840. godine zvali su se na onda službenom talijanskom jeziku rasprostranjenom u Sredozemlju: Giusto (Pravedan, Točan) Generoso (Velikodušan), Gracioso (Mio, Ljubak), Gianino (Ivić), Dalmato (Dalmatinac), Genio Dalmato (Dalmatinski stvaralački duh), L'Innocente Dalmata (Bezazleni Dalmatinac), Bella Dalmazia (Lijepa Dalmacija), i Cesare (Cezar). Čini nam se danas da u ponekom od tih imena ima i hvalisavosti, a i naivnosti i nježnosti onih prvih romantičarskih godina 19. stoljeća iako se tu kriju priredni, trgovački poslovi pojedinih brodovlasnika.

Zapovjednici spomenutih pjelega bijahu patroni, očito vješti plovidbi uz razgranatu obalu svoje zemlje, kroz njene nemirne struje i hirovite vjetrove. Tih dviju godina u službi Šilović-Ivanovićeve prevozne trgovine bijahu patroni Augustin Cindro, Ivan Filipović, Mario Jelaska, Dominik Katalinić, dva Razmilovića, Andrija i Josip, te Jakov Sbisa. Svi bijahu Splitsani, članovi gradskih i velovaroških obitelji, odgojeni na moru. Cindro bijaše koljenović i plemić, a i Razmilovići su se hvalili svojim plemstvom. Svi osim Jakova Sbise bijahu pismeni, pa se on potpisivao uobičajenim znakom križa, ali je njegova pomorska vještina nadoknađivala taj nedostatak pismenosti.

Kao i ostali zapovjednici jedrenjaka i oni davahu pismene izjave na ukusno tiskanim obrascima na kojima jedrenjak, brik, u punom obliku 18. stoljeća, nacrtan u istančanom bakrorezu, plovi razapetih jedara uzburkanim valovima koji ga škaklju i naginju mu bok, dok mu austrijska zastava vijori na zadnjem jarbolu. S tom vinjetom su usklađena kurzivna tanana i vitka slova ove izjave koja se popunja promjenjivim navodima tereta, imenom jedrenjaka, njegovim odredištem, nadnevkom odlaska i vrijednošću nola. Zapovjednik broda je svojim potpisom hrapave brodarske ruke potpisivao izjavu, jamčeći dovoz nepovrijeđenog tereta u određenu luku. Ti plavkasti papiri, na kojima je pisar nastojao uskladiti svoj rukopis s istančanošću tiska, rijetko su u Splitu sačuvani, pa stoga i objavljujem

jedan, da se i ovim ojača još uvijek blijeda slika o pomorstvu ovog grada u prošlom stoljeću.

A da je težnja k plovljenju i razvitku na moru oduvijek tu bila ne svjedoče samo kupoprodajni ugovori broдача, trgovaca i mornara iz 14. stoljeća¹³⁾ već i oglas koji je revolucionarne 1848. uputio upravitelj splitskog lučkog i zdravstvenog ureda Julije Karlov Frank, rođen u Šleskoj, mladim Splićanima za osnivanje privatne pomorske škole.

On je 1844. i 1845. bio potkapetan lučkog i zdravstvenog ureda u luci sela Rose na ulazu u Boku, a zatim je 1846. godine premješten u Split u istoj dužnosti upravnika udružene lučke i zdravstvene službe.¹⁴⁾ Očito je da je na toj dužnosti, osobito među bokeljskim pomorcima, a i ranije kao učenik Pomorskog zavoda u Trstu i mornarički časnik, stekao dovoljno znanja i iskustva da se osmjeli na taj poziv, nakon što je lučkim kapetanima austrijska vlast u želji da se učvrsti na moru dopustila da privatno poučavaju pomorski nauk. Vjerojatno ga na to potaknuše i ondašnji politički događaji u Austriji u kojima je 15. ožujka 1848. car Ferdinand I nakon prevrata u Beču protiv Metternichove natražnjačke i policijske vlade izdao proglas o davanju ustava. U tom proglasu, koji je stigao i u Split, car je izjavio: »Mi se zato stanovito uzdamo, dache se miroserčenost dogoditi, da naukovanje opchena priuzeti che svoj uredni tek i dache se rabota i tergovanje mirno uhrabreniti.«¹⁵⁾

Ali svakako Franka je ohrabrilo saznanje da je u Splitu bilo, kako on u svom proglasu izričito veli, »mnogo mladića koji se žele uputiti u trgovačku mornaricu, da bi zatim postali brodski pisari i kapetani duge plovidbe«. On je to mogao saznati i uvidjeti nakon što je proveo u pomorskoj, lučkoj službi već dvije godine u tom gradu.

Njegov proglas nam se, dakle, ne čini nestvaran. On ga je dobro i jasno obrazložio, pokazao je svoju spremnost spomenuvši vlastito odgovorno stručno znanje a i širokogrudnost da u svemu omogući natjecateljima za njegovu školu olakšice, pa i mogućnost polaganja propisanih ispita i to u samom Splitu.

Ponudio im je i slobodni dogovor o prikladnom im vremenu poučavanja.

Bilo je u tome podvigu i samopožrtvovnosti jer on bijaše prezauzet svojom službenom činovničkom dužnošću upravnika zdravstvenog lučkog ureda u kojemu je trebalo uporedo vršiti različite poslove: raspoređivati sidrenja brodova, priteći u pomoć onima koje je oluja zatekla na domaku luke, upravljati spasavanjem u nevremenu oštećenih jedrenjaka i njihova tereta, izvršiti pregled brodova i njihove posade pri dolasku u luku, provjeriti im popise, dozvole i police tereta, pružiti svu moguću pomoć usidrenim jedrenjacima, osobito stranima, prijevozu vojske, njene hrane, oružja i topništva, nadzirati mir i čistoću luke, da bacanje stvari i otpadne vode ne bi smanjilo njenu dubinu i otežalo pristup lađama.¹⁶⁾

I.rug kulturnijih Splićana je vjerojatno nagovorio Franka na taj podvig poznavajući njegove sposobnosti jer je među njima bilo i u prethodnom 18. stoljeću onih koji se posebno zanimahu za pomorski razvitak svoga grada. Tada je među njima živio poznati napredni i svestrano obrazovani

pisac Julije Bajamonti koji je sastavio spis o gradnji i kvaru brodova, o brodskoj momčadi, o konopima, pomorskim urama i ostalom što se tiče plovljenja.¹⁷⁾ Neumoran i poduzetan on ga je uputio iz Splita proslavljenom mletačkom admiralu Angelu Diedu,¹⁸⁾ koji je bombardirao 1768. godine afričke gradove Tunis, Suzu, Sfax i Bizertu nametnuvši teške uvjete mira alžirskom beju. U toj zadnjoj velikoj pobjedi mletačke mornarice, na plovćim baterijama sudjelovao je i Trogiraniin Vicko Milić Stjepanov, niži časnik mletačke mornarice. Njegova se hrabrost ističe u svjedočanstvu koje mu je na Malti izdao Leonardo Minotto, zapovjednik mletačke fregate »Palme«, potvrdivši mu to i druga junaštva u pogibelji na moru.¹⁹⁾ Takvih isticanja naših pomoraca bilo je zastalno mnogo, iznio sam, dakle, samo jedno dosad poznato.

Bilo bi međutim dobro objaviti navedeni rad Julija Bajamontija da se upotpuni i naše razmatranje u nauku o pomorstvu u drugoj polovici 18. stoljeća, koje je prethodilo zamisli privatne pomorske škole u Splitu u prvoj polovici slijedećeg, devetnaestog stoljeća. Bajamontijev spis nema nadnevka, ali se može smatrati da ga je napisao prije 1792. jer je Angelo Emo te godine umro. I njegov razgovor o busoli bilo bi vrijedno tiskati.

U toj splitskoj sredini koja je osjećala poriv k moru Frank upravljajše lučkim uredom koji je stajao odvojeno sred prednjeg dijela obale da slobodno i izravno nadzire luku i dolazak brodova. Bila je to jednokatnica s tri prozora i tri luka prizemne lože na užem južnom zidu, okrenutom malom gatu i lučici, s ulazom na zapadnoj strani obale, a na sjevernoj prema gradu imala je terasu podržanu sa stupovima koji činjahu klasicistički trijem pročelja.

Sličila je po svom obliku a i po osamljenom položaju, koji je služio njenoj svrsi, lučkim kapetanijama u Komiži, Hvaru, Korčuli, a osobito u Dubrovniku kojoj se još sačuvaše lukovi trijema nad morem. Sve su pokazivale jednostavnost kasnog klasicizma koji se još primjećuje na sačuvanima u Dubrovniku i u Komiži,²⁰⁾ za razliku od onih baroknog sloga u Trogiru²¹⁾ i u Zadru iz 18. stoljeća.²²⁾

Splitski zdravstveni lučki ured se i prije u 18. stoljeću nalazio približno na istom mjestu gdje stajaše i onaj iz 19. stoljeća.²³⁾ Njegova zgrada bijaše 1806. godine neprikladna, uska i vrlo trošna, pa naš izvjestitelj primjećuje tada da bi je trebalo, budući da prije stajaše pod nadzorom mletačkog lučkog kapetana zvanog admiral, sagraditi posebno.

To se kasnije ostvarilo za vrijeme drugog austrijskog vladanja. Njen izgled s bočne strane sačuvan je na slikama iz kraja 19. stoljeća²⁴⁾ i s njih se vidi njena sličnost ovoj koju je naslikao u sklopu gradske luke Fedor Karacsay austrijski pukovnik oko 1837. u akvarelu koji ovdje objavljujem iz njegova albuma »100 vedute delle coste orientali del Mare Adriatico«, u kojem je prikazao dalmatinske gradiće i predjele osobito Boku Kotorsku i Crnogorsko primorje. Sagradio ju je poznati graditelj Vicko Andrić 1824. u klasicističkom slogu onog vremena, u kojem je i on radio,²⁵⁾ pa je njenim rušenjem nanesena šteta našoj kulturnoj baštini, budući da bijaše djelo našeg domaćeg i darovitog graditelja. Na njenom sjevernom pročelju bio je trijem sa stupovima, koji se vide na fotografiji iz 1860. godine.

Julije Frank je izdao svoj proglas na onda službenom talijanskom jeziku.²⁶⁾ Objavio ga je u obliku letka (20×29 cm) davši ga tiskati u splitskoj tiskari Piperate, koji ga je ukusno opremio i uokvirio okvirom klasičnih palmica i cvijeća.

Proglas koji je rasprostranjen po Dalmaciji dopro je i do orebičkih pomoraca gdje sam ga i našao. Donosim ga i u hrvatskom prijevodu:

PRIVATNA POMORSKA ŠKOLA
u
SPLITU

Da bi se olakšala i unaprijedila trgovačka plovidba u Austriji, dozvolilo se pomorcima duge plovidbe da postignu ovlaštenje za proširenje svojih plovljenja i preko određenog im prostora na sve obale Sredozemnog, Crnog i Azovskog mora i do svih otoka, luka i sidrišta Evrope, Azije i Afrike uključivši Gibraltar i Ceutu, ali bez prolaza kroz Gibraltarski tješnjac, pa i na sve plovne rijeke i potoke koji utječu u spomenuta mora, uz uvjet da im brodovi budu pod zapovijedi kapetana duge plovidbe snabdjevenog odlukom o osposobljenju, izdanom nakon ispita položenog u nekom lučkom uredu. Jedino im uz taj uvjet može biti izdano ovlaštenje proširenja vožnje duge plovidbe uz navedene obale.

Budući da u splitskom okružju za sada nedostaje pomorska škola, a spoznalo se da je bezuvjetno potrebita osobito onim pomorcima koji nemaju svjedodžbu osposobljenja, a uvidjelo se da se mnogi mladići žele uputiti u trgovačku mornaricu da bi postali brodski pisari i kapetani duge plovidbe, dolje potpisani se stoga nudi kao poznavalac teoretske i praktične nauke o pomorstvu (jer bijaše učenik cesaro-kraljevskog pomorskog zavoda u Mlecima i pomorski časnik) da poučava sve one koji bi željeli učiti taj nauk i to tako da može u kratkom vremenu uputiti svoje učenike k propisanim ispitima, koji bi se mogli polagati u Splitu.

Svi će natjecatelji istodobno moći naučiti najpotrebnije poznavanje brodogradnje, opremu i oružanje svih vrsti brodova, kao i sve ono što se odnosi na teoretsko i praktično iz pomorskog zanata.

Uvjeti i satovi obuke će se odrediti prikladno prema upoznavanju i okolnostima natjecatelja, kojima se obećavaju sve moguće olakšice.

U Splitu 23. ožujka 1848.

GIULIO FRANK
CESAROKRALJEVSKI POTKAPETAN LUKE
I ZDRAVSTVENOG UREDA

Kakav je odziv bio tom pozivu za sada se ne može utvrditi iako se zna da je rasprostranjen po Dalmaciji.

Julijev plan nije u cjelini ostvaren. Umro je od *febbre gastro polmonea* u svojoj trideset šestoj godini. Pokopaše ga u katoličkom dijelu gradskog sustjepanskog groblja, uz luku u kojoj je služio, kraj mora kojemu bijaše namijenio svoj život, daleko od rođene mu Šleske.²⁷⁾

SCUOLA DI NAUTICA

PRIVATA A

SPALATO.

Ad oggetto di facilitare e promuovere la navigazione mercantile, degli Stati Austriaci viene concesso che i naviganti adetti al Grande Cabottaggio, possano conseguire l'autorizzazione di estendere le loro corse oltre la linea determinata per la Grande Navigazione costiera cioè a tutte le coste del Mediterraneo, del Mar - nero, e dell' Azof ed a tutti i porti, rade, ed' ancoraggi dei continenti Europeo, Asiatico, ed'Africano in esso situati, non che delle unitevi Isole fino inclusivamente a Gibilterra e Centa senza però oltrepassare quello stretto; come pure a tutti i torrenti e fiumi, che sboccano nei detti mari, in quanto questi sono accessibili ai legni di Navigazione, verso la condizione che il bastimento sia comandato da un Capitano a Lungo Corso oppure da un Capitano a Grande Cabottaggio munito di relativo decreto d'abilitazione rilasciato in seguito all'esame subito presso qualche Ufficio di Porto. Soltanto previo tale condizione può essere concessa l'autorizzazione d'estendere le corse alla Grande Navigazione - Costiera suddetta.

Siccome però nel Circolo di Spalato manca per ora una Scuola di Nautica e vista l' assoluta necessità di questa, particolarmente per quei individui marittimi che sono mancanti del Decreto d' Abilitazione, e visto che vi sono molti giovani che desiderano iniziarsi nella marina mercantile per poi divenire Scrivani e Capitani tanto a Lungo - Corso quanto al Grande - Cabottaggio, così il sottoscritto qual conoscitore della Nautica teorica e pratica (perchè allievo dell' I. R. Collegio - marittimo di Venezia ed ex Ufficiale della marina) si offre ad istruire tutti quei che desiderassero apprendere la suddetta scienza, ed' in modo da poter in breve tempo ammettere i suoi scolari agl' esami prescritti che possono pure subire a Spalato.

Potranno nel medesimo tempo i candidati apprendere le nozioni più necessarie pella costruzione navale, e guarnitura ed armatura per ogni qualità di bastimento, come pure tutto quello che relativo all'arte teorica - pratica della marina.

Le condizioni e le ore d' istruzione verranno stabilite opportunamente a norma delle conoscenze e circostanze de' candidati pei quali si promettono tutte quelle facilitazioni possibili.

Spalato li 23 Marzo 1848.

GIULIO FRANK.

I. R. V. CAPITANO DI PORTO E SANITA'

SPALATO 1848. - TIP. PIPERATA.

Međutim, zanimanje mladih za službu na moru, koje je i mladi Frank bio uočio, potaknuto je otvaranjem pomorske škole pri osnovnoj školi u Splitu 1. ožujka 1850.

Otvaranje je izvršeno svečano i na saziv školskog nadzornika monsignora Guine održana je misa i otpjevana pjesma »Priđi Duše stvoritelju« na latinskom jeziku prema ondašnjem običaju pri sličnim svečanostima. Svečanost se održavala u dvorani dominikanskog samostana, prisustvovahu joj predstavnici mjesnih ureda, vojni časnici, nekoliko pomoraca i uglednih građana a i učenici. Ravnatelj Stalio je održao prigodni govor.²⁸⁾

Ni te ni slijedećih godina broj njenih učenika nije bio velik, o čemu je već opširnije pisano.²⁹⁾ Nadodat ću samo dva neobjavljena dokumenta o toj školi iz sredine 19 stoljeća. Iz tiskanog pregleda učenika osnovne škole u Splitu školske 1860—1861, uz koju je djelovala i Pomorska škola, vidi se da nastavu u njoj pohađahu učenici iz skoro čitave Dalmacije, iz Splita, Dubrovnika, Starog Grada na Hvaru, Trogira, Korčule, Hvara i Zadra,³⁰⁾ a krajem tog desetljeća učio je u njoj i jedan učenik iz Orebića, starog pomorskog središta. Iz njegove svjedožbe se uočava da se u drugom polugodištu nisu predavali u toj školi neki pomorski predmeti.³¹⁾ Ni po broju učenika škola ne bijaše u tom desetljeću osobito djelotvorna zbog ondašnjeg teškog uspona austrijske trgovačke mornarice. Pomorske nauke, za koje se 1853. ustanovilo da nisu u Austriji razvijene,³²⁾ ne mogu ni u slijedećem desetljeću jače napredovati. Prve tri godine tog sedmog desetljeća i splitska i ostale pomorske škole su imale neznatan broj učenika i još manji broj nastavnika.

Kotorsku pohađalaše najviše sedamnaest učenika kojima predavahu tri nastavnika; dubrovačka je imala najviše devet slušača i dva nastavnika, a splitsku je pohađalo dvanaest-trinaest učenika kojima predavahu jedan ili dva nastavnika.³³⁾

Zbroje li se svi oni, bit će jasno kako je pomorsko školstvo u sredini 19. stoljeća na našoj obali, i to u dva nekoć snažna pomorska središta, u Dubrovniku i Kotoru, bilo neznatno.³⁴⁾

BILJEŠKE

- 1) C. *Fisković*, Zdravstvene prilike u Splitu krajem XVIII i prvih godina XIX stoljeća Zbornik »Iz hrvatske medicinske prošlosti«, Zagreb, 1954, str. 238; M. D. *Grmek* pretpostavlja da je ovaj izvještaj sastavljen za Vicka Dandola, Opći pogled na zdravstvene prilike u Dalmaciji za vrijeme francuske vladavine, napose u prvoj godini nove uprave (1806). Građa JAZU, 50, str. 420. Zagreb 1960; Uporedi G. *Novak*, Split au début de l'administration française. Annales de l'Institut français de Zagreb, Zagreb 1938.
- 2) Articolo XIV. Articolo 1. Nella Città v'è un maestro ché gratuitamente insegna leggere e scrivere, pagato una volta dalla cassa Comunità ora dal Sovrano, una scuola normale istituta dal Governo Austriaco; ed un Seminario incui s'insegna la Gramatica, l'umanità, la rettorica, la filosofia, e la teologia. Izvještaj o Splitu 1806. godine. Arhiv Regionalnog zavoda za zaštituta spomenika kulture u Splitu, (od sada I.S.).

Imp.

Regia

SCUOLA NAUTICA

in Spalato

Jakublic Noldapan nativo di *Orbic* figlio di *Giovanni*
 di religione *cattolica*, d'anni *14*, allievo *pubblico*, del *I.* Corso
 di Nautica, riportò alla fine del *Secundo* Semestre *1870* le seguenti

classificazioni:
 nella Condotta morale *Lodevole*
 nell'applicazione *Costante*

Negli oggetti di studio	Classe di progresso	Professori
Religione	<i>Sistenta</i>	<i>S.^o Giovanni Luxii</i>
Lingua italiana e Stile d'affari	<i>Emineente</i>	<i>J. G. Kuz</i>
Geografia	<i>Sistenta</i>	<i>J. G. Kuz</i>
Aritmetica		
Algebra	<i>Lodevole</i>	<i>J. G. Kuz</i>
Geometria	<i>Lodevole</i>	<i>J. G. Kuz</i>
Trigonometria piana e sferica		
Pilotaggio		
Astronomia nautica		
Nomenclatura navale ed attrezzatura		
Manovra		
Diritto commerciale, cambiario e marittimo		
Contabilità di bordo		
Calligrafia	<i>Lodevole</i>	<i>Doc. Kolarsky</i>
Disegno	<i>Costante</i>	<i>L. Kuz</i>
Igiene navale		
Oggetti liberi		

Forma esterna de' componimenti in iscritto *molto decore*

Frequenzazione *affettuosa*
Spalato il di 16 Agosto 1870

L. I. R. Direttore

Rujalis

Svjedodžba Pomorske škole u Splitu 1870.

3) Capo XIII Non vi esiste alcun arsenale. V'è bensì una fabbrica di barche piccole. La loro qualità è consistente e forte; il numero che se ne fabbrica annualmente può ascendere a dodici. Essendo ristretta la navigazione di alcuni pieleggi alle sole località della Puglia, di Ancona, di Venezia, di Trieste, di Fiume, non vi sono nautiche relazioni, o sono di poco rilievo.

I.S.

4) Capo X... falegnami...10, fabri...30, arsenalotti...16...Muratori o tagliapietre ...114...Bottaj...88...

I.S.

5) Capo X... I pescatori Pugliesi...20. non potendosi individuare quei del paese perchè esercitano la pesca a capriccio, e non possono veramente chiamarsi pescatori. Il rimanente degli abitanti della Città e di trafficanti di poco rimarco e di possidenti minori se si eccettuano 223, marinari e navigatori.

Capo VIII...9. La pesca, guidata più che da altro dall'azzardo e dai bisogni del momento, non è sconosciuta, sebbene non sia molto esercitata. Alcuni pescatori Pugliesi solamente la trattano di proposito. Varie sono le arti conosciute in tale argomento, e vario il pesce che vi si prende di nobile qualità, e di ottimo gusto. Senza entrare in un minuto dettaglio dei varj modi pescare, basti il dire che il genere di pesca che si esercita pel commercio e quello delle sardine, e degli sgombri dal mese di Aprile fino a tutto Ottobre. Ora per altro sembra in qualche decadenza senza poterne comprendere la causa. È necessario peraltro il riflettere che negli altri rami di pescaggione non si à riguardo al tempo della riproduzione, cosa dannevolissima ai progressi del pesca.

I.S.

6) C. *Fisković*, Splitski lazaret. Četiri priloga historiji grada Splita XVII i XVIII stoljeća, Split, 1953, str. 5.

7) C. *Fisković*, Stara splitska luka. Slobodna Dalmacija, Split, XI/1953. br. 2740 od 29. XI, str. 6.

8) Finanze, Commercio Capo I. 1... Il vino che in abbondanza rimane oltre ai bisogni interni, o si manda in paesi estranei come Fiume, Segna, Trieste, e Venezia, o si dà agli acquirenti che lo vanno all'interno consumo di due parti dell'anno. Quindi si provvede a questo difetto coll'acquistarle dala finitima Bossina. Con questa tenuta estera si forma un ramo del commercio passivo consistente in biade ed in animali di macello e da aratro, in cavalli, mele, cera, lana, cascì, susini, catrame, ferro ecc. L'altro ramo, cioè quello che comprende le tele, i panni, le mobilie, tutti i generi di lusso, si fa con le Piazze di Venezia, di Trieste, di Ancona, e di Sinigaglia.

2. Ad eccezione di qualche partita di animali vivi, o di carne salata, Spalato non à altra relazione commerciale coll'Istria.

Colla Bossina ne à parecchie, e sono appunto dipendenti dai generi testè descritti. Il Distretto ne ritiene quella porzione ch'è necessaria al suo commercio di transito per Venezia, Fiume e Trieste che si fa col mezzo del Consolato annesso al Lazzaretto.

Questo commercio di transito era una volta grandioso. Le quere lo anno ristretto ... Spalato non à relazioni commerciali col Levante...

I.S.

9) Capitolo XI

Gli abitanti della Città non sono più di — 3000.

I Principali possidenti — — — — 156

I Professionisti — — — — — 70

Divisi in 7. avvocati attualmente
esercenti: in 13. addetti in Tribunale
come ministri e giudici: in 19.

Notaj: in 1. Chirurgo; in tre medici,
in tre speciali da medicina.

I commercianti di maggior rimarco — 181.

Gli artigiani — — — — — 168.

distinti in 2 scorzajuoli: 10 falegnami: 10

fabbri: 23. orefici: 16

arsenalotti: 12. Sarti: 25. prestinari: 30

muratori e taglia pietre: 17

armajuoli: 20 calzolai...

I.S.

- 10) G. Novak, Split u svjetskom prometu. Split, 1923, str. 153.
- 11) Iz arhiva obitelji Marinović u Splitu.
- 12) Dizionario di marina medievale e moderna. Rim, 1937, str. 633.
- 13) Pomorski Split druge polovine XIV st. Notarske imbreviature. U redakciji Vladimira Rismonda Split, 1954.
- 14) Manuale provinciale della Dalmazia nell'anno 1844 str. 146; 1845. str. 169; 1846, str. 171; 1847, str. 140 Zadar Možda je on već Rosama poticao osnivanje Nautičkog liceja, preko Lučkog ureda Vidi Š Peričić. Nastojanja na osnivanju državne pomorske škole u Dalmaciji. Naše more, 1—2. Dubrovnik 1982, str. 50.
- 15) G. Novak, Povijest Splita IV, Split, 1978, str. 1864
- 16) Spominjani izvjestitelj u navedenom izvještaju 1806. godine nabroja te dužnosti, koje su vjerojatno bile u Frankovo vrijeme:

Il Porto di Spalato fù sempre soggetto alle ispezioni del suo Capitano, una volta denominato Ammiraglio. Dev'egli avere un apposito uffizio sulla marina o sia riva onde accorrere ad ogni momento a quanto abbisognar potesse. Ma questo officio non esiste, e sarebbe molto utile l'instituirvelo contigno all'Offizio di Sanità, troppo angusto, e crollante.

Le Mansioni del Capitano del Porto sono:

1. L'ordinare l'ancoraggio de' Bastimenti
2. L'accorrere in ajuto di quelli che si attrovano in burasca alla vista del porto
3. Presedere al ricupero dei naufragati navigli, e delle merci.
4. Eseguir la rassegna, giunti che sieno in porto i Bastimenti, dei loro equipaggi; esaminarne i ruoli, le patenti, le polizie di carico.
5. Prestare ogni possibile soccorso ai Bastimenti ancorati, e segnatamente a quelli coperti da estero Paviglione.
6. Provvedere al trasporto per mare di truppe, di viveri, di munizioni, e di artiglierie.
7. Invigilare sulla quiete del porto.
8. Sopravegliare alla sua polizia onde impedire e togliere gl'ingombri che, pel getto delle materie che si fa dai bastimenti, o per quelle che vi conduce il corso irregolare dell'acque che scendono dalla Città diminuiscono la profondità e difficultano l'accesso de' Bastimenti.

I.S.

- 17) I. Milčetić, Dr Julije Bajamonti i njegova djela, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti 192, Zagreb, 1912, str. 199. O J. Bajamontiju vidi D. Kečkemet, Bajamonti Julije, Zapisi o gradu Splitu, Split, 1978; C. Fisković, Julije Bajamonti u Herceg-Novom. Mogućnosti XXVI, br. 5. Split, str. 573.
- 18) P. Molmenti, La storia di Venezia nella vita privata III, Bergamo, 1926, str. 13, 280, 382, 415.
- 19) Malta primo Aprile 1792. Attesto io sottoscritto come nel lungo tempo, che è stata da me comandata la Publica Fregata Palma in Levante, e nel Mediterraneo la persona di Vincenzo Milich quondam Stefano ha servito sopra la Publica. Fregata stessa in figura di basso Ufficiale e Paron di Caicchio con onoratezza, e puntualità ed anco chè si è attrovato presente al pericolo di Naufraggio della Fregata sudetta accaduta li 30 7bre 1791. nel Golfo Lion nel di emi incontro lo stesso Milich, con attività e bravura si gettò assicurato in Mare per acomodar la Camicia del Timone di detta Publica Fregata che dai Colpi del Mare erasi distacata facendo del danno alla stessa Fregata; ed innoltre dichiaro chè il sudetto Milich s'attrovò presente alli bombardamenti, ed attacchi fatti alle Nemiche Piazze di Fax, Susa, Biserta, e Tunisi stando sopra le Galleggianti, e Barche Obusiere della Veneta Squadra Comandata dalla sempre felice memoria dell'Eccellentissimo quondam Angelo Emo Kavalier Procurator Capitano Extraordinario delle Navi.

L.S. In segno della verità le' rilascio il presente di mia mano sottoscritto per valersi.

Lunardo Minotto Conte di Nave Comandante la Fregata Palma. Veduta la qui sopra esistente sottoscrizione, che dice Lunardo Minotto Governator di

Nave Comandante la Fregata Palma dalli Eccellentissimi Francescho del Dore Cauvidiro in questo Foro, e Signor Andra Andreola a mè Notaro cogniti; li stessi col mezzo de loro solenne giuramento ad S.D.E. in mani mie prestando tactis scripturis hanno deperto, ed affermato essere della Sottoscrizione di propria mano, e caratere del retroscritto N.H. Minotto, ciò affermando per la piena cognizione, e pratica di vero tenere del di lui carattere, e persona:

In quorum fidem etc.

Venetiis hac die Mercurij nona mensis Xbris 1795. Indictione Xma quarta. Ita est. Ego Sebastianus Maria Casser Civis originarius, ac Publicus Venetus Notarius, de premissis rogatus, in fidem subscripsi, et signavi absque registro: (austrijski pečat s dvoglavim orlom) Mattio Grazio quondam Gio: Antonio Ces: Reg: Notajo giurato residente in questa Comune di Traù, ho fatto copiare dal suo Originale ad hoc esibitomi da Vincenzo Milich quondam Steffano da questa Comune, incontrato, sottoscritto, e sigillato, sotto questo giorno (9) Maggio/1818.

Vista per legalizzazione dela suddescritta dalla Podestaria di Traù questo giorno 10. Maggio 1818.

Pel Sr Podestà indisposto

L'Aggiunto Municipale

G. Celio Cega

Na poledini: Carta di Vincenzo Marinovich

Iz spisa V. Marinovića, Split. Vidi: *C. Fisković*, Vicko Marinović splitski graditelj iz doba narodnog preporoda, u tisku.

U ostavštini pomorskog kapetana Mata Fiskovića sačuvaše se četiri bakroreza s prikazom spomenutog bombardiranja uz posebno tiskanu knjižicu opisa tog čuvenog događaja. On ih je nabavio pri svom boravku u Mlecima krajem 18. stoljeća i donio na Orebiće.

Kćerkom Vicka Milića Trogirana oženio se Pavao Marinović iz Podgore, mornar prve klase na Lučkoj kapetaniji u Splitu. To su roditelji poznatog splitskog graditelja Vicka Marinovića koji je, pored ostalog, sačuvaao i ispravu svog djeda po majci o njegovom isticanju na mletačkim brodovima. *C. Fisković*, o.c. (19) predano za tisak u Zborniku skupa »Split u preporodno doba«, 1982. u Splitu.

20) *C. Fisković*, spomenici otoka Visa. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 17, Split, 1968, str. 158.

21) *C. Fisković*, Ignacije Macanović i njegov krug. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 9, Split, 1955, sl. 54.

22) Na sjevernoj obali je još sačuvana prizemnica kasnobaroknog izgleda. Glavna vrata okrenuta k luci imaju nadvratnik s natpisom: OFFITIVM SALUTIS. Na krovu je barokna atika s plitkim reljefom mletačkog sv. Marka i natpis generalnog providura:

ANGELO DIEDO PLE

ANNO MDCCXCI

To je dakle, najstariji sačuvani, iako premješteni, zdravstveni lučki ured u Dalmaciji. Vidi i I. Petricioli, Urbanistički razvoj zadarske luke. Pomorski zbornik II, Zagreb 1962, str. 1460.

23) V. sl. *D. Kečkemet*, Louis François Cassas i njegove slike. Rad JAZU, razreda za likovne umjetnosti VII, Zagreb, 1978, sl. 70.

24) *L. Jelić*, *F. Bulić*, *S. Rutar*, Guida di Spalato e Salona, Zadar, 1894, tabla VII; Tragovima starog Splita. Fotografije Z. Buljevića, Split 1982, sl. 22, 24, 26.

Na litografiji koju je objavio Zavod za djecu (Istituto Infantile) u Zadru 1864. godine, u čast nadvojvode Frana Karla, vidi se lučki ured kao jednokatnica koji strši sred luke i ima svoj most pred pročeljem s lukovima. To je vjerojatno jedna od najstarijih slika lučke kapetanije u Splitu. Litografija, koja prikazuje ostale dalmatinske gradove, sačuvana je u nekoliko primjeraka od kojih se jedan nalazi u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu, a jedan u zbirci Matka Župe na Orebićima. J. Högel Müller crta zdravstveni lučki ured u litografiji Splita objavljenoj u svom albumu oko 1845. godine kao jednokatnica sa tri luka na pročelju i stražarnicom vrh krova(?) Neumann, Wien oko 1845.

Izgleđ nekadašnje u Korčuli, koja joj je sličila, vidi u albumu Riegera. Ta je također imala mandrač, ograđen zidom. G. Rieger, Panorama della costa e delle isole di Dalmazia... Trst 1853.

- 25) O tome C. Fisković, Nekoliko bilježaka o Njegošu i o Crnoj Gori iz prve polovice 19. stoljeća, Istoriski zapisi V knjiga, VIII, Cetinje, 1952, str. 221; C. Fisković Boka Kotorska u akvarelima Fedora Karacsaya iz prve polovice 19. stoljeća. Zbornik o Boki III, Spomenik SAN, Beograd, (u tisku); D. Kečkemet, Rušenje Komunalne i Kneževe palače u Splitu, Godišnjak zaštite spomenika Hrvatske, 4—5. Zagreb 1979, str. 299.

26)

SCUOLA DI NAUTICA
PRIVATA A
SPALATO

Ad oggetto di facilitare e promuovere la navigazione mercantile, degli Stati Austriaci viene concesso che i naviganti adetti al Grande Cabottaggio, possano conseguire l'autorizzazione di estendere le loro corse oltre la linea determinata per la Grande Navigazione costiera cioè a tutte le coste del Mediterraneo, del Marnero, e dell' Azof ed a tutti i porti, rade, ed' ancoraggi dei continenti Europeo, Asiatico, ed'Africano in esso situati, non che delle unitevi Isole fino inclusivamente a Gibilterra e Ceuta senza però oltrepassare quello stretto; come pure a tutti i torrenti e fiumi, che sboscano nei detti mari, in quanto questi sono accessibili ai legni di Navigazione, verso, la condizione che il bastimento sia comandato da un Capitano a Lungo Corso oppure da un Capitano a Grande Cabottaggio munito di relativo decreto d'abilitazione rilasciato in seguito all'esame subito presso qualche Ufficio di Porto. Soltanto previo tale condizione può essere concessa l'autorizzazione d'estendere le corse alla Grande Navigazione — Costiera suddetta.

Siccome però nel Circolo di Spalato manca una Scuola di Nautica e vista l' assoluta necessità di questa, particolarmente per quei individui marittimi che sono mancanti del Decreto d' Abilitazione, e visto che vi sono molti giovani che desiderano iniziarsi nella marina mercantile per poi divenire Scrivani e Capitani tanto a Lungo — Corso quanto al Grande — Cabottaggio, così il sottoscritto qual conoscitore della Nautica teorica e pratica (perchè allievo dell' I.R. Collegio — marittimo di Venezia ed ex. Ufficiale della marina) si offre ad istruire tutti quei che desiderassero apprendere la suddetta scienza, ed' in modo da poter in breve tempo ammettere i suoi scolari agl' esami prescritti che possono pure subire a Spalato.

Potranno nel medesimo tempo i candidati apprendere le nozioni più necessarie pella costruzione navale, e garnitura ed armatura per ogni qualità di bastimento, come pure tutto quello che relativo all'arte teorica — pratica della marina.

Le condizioni e le ore d'istruzione verano stabilite opportunamente a norma delle conoscenze e circostanze de' candidati pei quali si promettono tutte quelle facilitazioni possibili.

Spalato li 23 Marzo 1848.

GIULIO FRANK.

I.R.V. CAPITANO DI PORTO E SANITÀ

SPALATO 1848 — TIP. PIPERATA

- 27) Giulio Frank, anni di età 36 Religione: cattolico: Condizione: C. R. Vice capitano di Porto. Patria e domicilio: nato a Trapaa in Slesia e domiciliato a Spalato. Indicazione dei genitori: Carlo Franck. Data e luogo della morte: cinque, 5 aprile mille ottocento quaranta nove, 1849 alle ore 7. p. m. Della visita: li 6 aprile 1849 in Casa Meneghetti. Della tumulazione: li 7 aprile 1849, campo Santo Steffano, cimitero cattolico. Ultima malattia e motivo della morte: Febre Gastro Polmonea. Knjiga mrtvih sv. VI. 1848—1851, str. 38, br. 69. Historijski arhiv u Splitu.
- 28) Primo Marzo 1850. Aperatura della scuola di Nautica presso la Capo — Scuola Elementare di Spalato. Messa e Veni Creator Spiritus, invocato dall' Ispettore Guina; apposito discorso d'inaugurazione tenuto dal direttore signor Stalio nella sala dell' Instituto nel convento de' padri Dominicani; vi accorsero tutti gli uffici civili, l'ufficialità militare, parecchi marittimi, vari notabili della città e scolari (Vedi il foglio Osservatore dalmato, № 40, anno corrente). Kronika Gimnazije u Splitu, Historijski arhiv u Splitu.

29) *O. Fio*, Nautička škola u Splitu (1850—1879). Slobodna Dalmacija, Split, 27. lipnja 1848, str. 4; *E. Bučan*, Nautička škola u Splitu 1850—1864. (?). Slobodna Dalmacija, Split, 4. siječnja 1955, str. 2; *J. Ravlić*, Neke prilike iz kulture za vrijeme narodnog preporoda. Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zagreb, 1969, str 251; *O. Fio*, Prilog poznavanju pomorskog školstva na našoj obali u XIX stoljeću. Zagreb 1956, str. 17, 20, 21.

30) I.e.R.a Scuola nautica secondaria. Corso biennale Alunni iscritti № dei quali 10 frequentarono nel I Anno con esame:

Friedl Norberto da Spalato, senza Esame:

Jelicich Giuseppe da Spalato. Marcovich Giovanni da Ragusa, Botteri Domenico da Cittavecchia, Brazzanovich Giovanni da Lesina, Capor Marino da Curzola, Lubin Francesco da Trau, Marcovina Nicolò da Spalato, Orlando Angelo da Zara, Stalio Giovanni da Cittavecchia. Si assentarono: Gazzari Vincenzo da Lesina. Luger Nicolò da Spalato. Corso semestrale — Alunni iscritti nessuno.

Ricapitolazione

Nella Scuola Nautica ... II. Corso Bienale Scolari № 11, Corso I ... 3

Il Direttore

ANDREA STAZICH.

Classificazione degli scolari dell' I.R. Capo scuola elem. masc. di Spalato. Pel Secondo Semestre dell' anno Scolastico 1860-61. Spalato — Tip. V. Oliveti e Giovannizio.

31)

Imp. Regia

SCUOLA NAUTICA

in Spalato

Jakulić Baldassare nativo do *Orebić*, figlio di *Giovanni* di religione cattolico, d'anni 14, allievo pubblico, del Primo Corso di Nautica, riportò alla fine del Secondo Semestre 1869/70. le seguenti, classificazioni:

nella Condotta morale *Lodevole*

nell'applicazione *Costante*

Negli oggetti di studio	Classedi progresso Professori
Religione	Distinto Dn Giovanni Luxić
Lingua italiana e Stile d'affari	Eminente G. Lukšić
Geografia	Distinto G. Lukšić
Aritmetica	
Algebra	Lodevole L. Farolfi
Geometria	Lodevole L. Farolfi

Trigonometria piana e sferica

Pilotaggio

Astronomia nautica

Nomenclatura navale ed attrezzatura

Manovra

Diritto commerciale, cambiario e marittimo

Contabilità di bordo

Caligrafia Lodevole D. Kolarsky

Disegno Soddisfacente Dr Vecchietti

Igiene navale

Oggetti liberi

Forma esterna de' componimenti in iscritto *molto decente*

Frequenzazione *assidua*

Spalato il di 16 Agosto 1870.

L'I. R. Direttore

(Pečat)

V. Buzolić

32) Sadanje uputjenje pomorstva Austrijskoga tergovačkoga nije davnjeno; iste naredbe koliko razborite i priviedne, toliko blage i usterpljive Povelje političke pomorstva, izdane od Cesarice Marie Teresie, kažu nam, da se u ono doba pazilo uporabiti pomorstvo istom početo. Zato nije se čuditi da nauk općeni, koji se u cesarstvu Austrijskomu odavna raspružio i uzveličao, nije se do sad raspružio i uzveličao i oko pomorstva

U Terstu na 15 Veljače 1853

Učionice pomorske cesarstva Austrijskoga.
Letak u Pomorskom Muzeju u Splitu.

33) *J. Ravlić*, o. c. (21), str. 251.

34) Fotografije izradio Živko Bačić, fotograf Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika — Split.

